MEMENTO

Létrejött a gazdasági civil parlament

Ez év májusában a Civil Fórumunkon tárgyaltuk az Együttmûködés, Érdekvédelem és Szakmaiság a civil szférában kérdéseket.

Hisszük és valljuk, hogy ma javunkra alakulnak a demokrácia legitim intézményei. Ezekhez akarjuk sorba állítani jól mûködõ saját civil intézményrendszerünket. Most hiteles demokráciára várunk s érte cselekszünk.

Az idõszerû témaválasztásunk tizenkét éves civil társadalmi mozgalmunk után lehetõséget nyújt felmérni, tisztázni a helyét, szerepét a társadalmunkban és a viszonyát a közvetlen környezõ világunkkal szemben.

Az erdélyi magyar civil szféra jelentõs tényezõjévé vált kisebbségi önépítkezésünknek. A több mint 2000 civil szervezet állandó mozgásba van, szervez, cselekszik, mûködik. Bátran mondhatjuk, hogy megbízható tartópillére kisebbségi társadalmunknak, meghatározóan jelen van közösségünk életében. Kultúrintézményeink megsokasodtak, az oktatás-nevelés területén mûködõk vállalkoznak az oktatásszervezésre az óvodaitól a felnõttoktatásig. a civil szféra vállalkozik a nagyon súlyos állapotot örökölt mûemlékeink és környezetünk védelemére, a lesújtó szociális életkörülmények javítására szervezeteket, intézményeket alakított, létrejöttek és megsokasodtak a gazdaságfejlesztõ intézmények, hogy teret nyerjen közösségünk az alakuló piacgaz-

„Szövetkezeti identitás" és a holland mezőgazdasági szövetkezés[1]

SZABÓ G. GÁBOR[2]

Bevezetés

1.1. Kutatási célok és területek

Jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatás célja az új kihívásokkal a gyakorlatban is szembenéző holland mezőgazdasági szövetkezés lényegének vizsgálata volt, főként gazdasági nézőpontból – egy adott „szövetkezeti identitás" koncepció[3] szerint. A vizsgálat elsősorban a marketing- és feldolgozó- (alapvetően tej-) szövetkezetekre vonatkozott, mivel elsősorban ebben a körben zajlanak azok a legérdekesebb változások, melyek jelzik a jövőben bekövetkező trendek, átalakulások fő irányát.

1.2. Kutatási módszerek és források

Alapvetően szakirodalmi tájékozódás és interjúk készítése jelentette a kutatás alapját, melyet működő szövetkezetek meglátogatása és konzultációk egészítettek ki. Ezt követően a 2. pontban vázolt koncepció szerint történt az ismeretek rendszerezése és feldolgozása. Ennek megfelelően, a legfontosabb forrásoknak – a NCR és a WAU könyvtárában fellelhető szakirodalmi munkákon kívül – az interjúk és látogatások során készített jegyzetek és az ott kapott tájékoztató anyagok bizonyultak. Az irodalomjegyzékben azonban – terjedelmi korlátok miatt – csak a legfontosabb és közvetlenül felhasznált szakirodalmi munkák találhatóak meg.

A „szövetkezeti identitás" közgazdászszemmel

2.1. A „szövetkezeti identitás" elemei

Jelen tanulmány és a további kutatások folyamán a „szövetkezeti identitás" koncepciót fogjuk használni kiindulási pontként a mezőgazdasági szövetkezés alapvető összefüggéseinek feltárásához. Ahhoz, hogy a holland (és a későbbi kutatások során természetesen a magyar) mezőgazdasági szövetkezeti rendszert megfelelően elemezni tudjuk, szükség van az ún. szövetkezeti identitás elemeinek vizsgálatára. A koncepció legfontosabb részei: a „szövetkezet" definíciója, a szövetkezetek alapvető céljai és az elérésükhöz szükséges funkciók (szerepek), valamint az ún. szövetkezeti alapelvek, melyek bizonyos tekintetben „megjelenítik" a szövetkezetek lényegét[4] , s ezért természetesen a „szövetkezeti identitás" szerves részét képezik.

Első pillantásra az előzőekben vázolt koncepció igen nagy hasonlóságot mutat a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ) által kihirdetett új szövetkezeti identitás[5] egyes elemeivel. Az utóbbi identitás-felfogás főbb részei:

---

[1] A tanulmány megírását a Magyar Ösztöndíj Bizottság által adományozott és a holland NUFFIC szervezet által szponzorált ösztöndíj, illetve az OTKA F025983 és F038082 sz. OTKA témák tették lehetové. Külön köszönet a Holland Szövetkezeti Tanács (NCR) és a Wageningeni Agrártudományi Egyetem (WAU) kollektívájának, mindenekelőtt prof. dr. Gert van Dijknak és Onno-Frank Bekkumnak sokszínű és önzetlen segítségükért.

[2] Tudományos főmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, szabogg@econ.core.hu

[3] A szerző által használt „szövetkezeti identitás" koncepciót a más források (többek között a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége) által használtaktól formailag az „idézőjelek használata", lényegileg a 2. pontban leírtak különböztetik meg.

[4] IHRIG Károly elméletének (lásd: IHRIG 1937) és az SZNSZ határozattervezetének szövetkezeti alapelveket alapul vevő rövid összehasonlítását adja: SZABÓ (1993a).

[5] Az SZNSZ által kidolgozott új szövetkezeti identitás megfogalmazását lásd: SZNSZ (1995) – magyarul, MACPHERSON (1994) – angolul.

daságban, az egyházak ma már igen számos civil intézményei, kollégiumai, diakóniai házai állnak az erdélyi magyar közösség szolgálatára.

A civil társadalom teszi mindezt annak a reményében, hogy közösségünk kilábal abból a háládatlan sorsból, amelybe a történelem közel száz éve taszította. A civil szféra fejlõdése, az önépítkezése, tarsolyába hordja az önrendelkezés megvalósításának lehetõségét, amely talán pontot tehet az itthonmaradásunk nagy veszélyére, a másodrendûség állapotára, mert amíg közösségünk tagjai nem érzik magukat itthon jól, szabadnak, s egyenlõnek bárkivel szemben, csak a fogyatkozásunkra számíthatunk.

Ezeknek az igényeknek a jegyében tartjuk alapvetõnek az együttmûködést és a partneri kapcsolatok kialakítását a közösségünk életét meghatározó minden tényezõvel, mindenki számára biztosítva az egyenlõséget és a szabad cselekvési lehetõséget, kizárva a közösségen belüli bármely alárendeltségi állapotot. Egy egészséges, igazságos, jó szellemû közösség kialakításáért tárgyaljuk ma és holnap a civil szféra és politikum közötti együttmûködés kérdését.

A Civil Fórum gazdasági szekciója a már elõtte egy évvel felvetett igény megvalósítását tette lehetõvé, és 22 szervezet létrehozta a Gazdasági Civil Parlamentet.

A Gazdasági Civil Parlament egy olyan önkéntességen alapuló szervezõdés, amelynek tagjai a gazdasági civil szervezetek, a gazdasági élet bármely területén tevékenykedõ civil nonprofit-orientált közösségek – egyesületek,

– a szövetkezet definíciója,
– a (mozgalom szempontjából) lényeges értékek felsorolása,
– és a szövetkezeti alapelvek (felülvizsgált) listája.

A két identitáskoncepció között azonban fontos különbségek találhatóak. A leglényegesebb eltérés, hogy a második változat igen erősen szociális és ideológiai színezetű, míg az első praktikusabb, inkább alkalmas a közgazdasági elemzésre. Az egész felsorolás, sőt maga a megfogalmazás miléntje, a szóhasználat is egyfajta ideologisztikus atmoszférát teremt a SZNSZ-koncepció körül, mely elsősorban a szövetkezetek szociális-kulturális szerepét és jelentőségét emeli ki meghatározásában. Ezzel ellentétben a szerző által a továbbiakban használt „szövetkezeti identitás" koncepció a definíción és az alapelveken kívül tartalmazza a szövetkezetek alapvető céljait és az azok megvalósításához szükséges funkciókat (szerepeket) az adott területre (pl. ország és/vagy tevékenységi kör-szektor stb.) és (általában) bizonyos időszakra vonatkozólag. Az előző kiegészítő elemek segítségével a szövetkezetek gazdasági lényegét, jelentőségét és hatását pontosabban lehet megközelíteni.

Az utóbbi cél elérésének érdekében meg kell különböztetnünk a szövetkezetek alapvető célját és az eléréséhez szükséges funkciókat (szerepeket). Egy határozott, világos „szövetkezeti identitás" esetében (figyelembe véve például az adott országot, ágazatot és tevékenységi kört-szektort) a fő cél változatlan, csupán a megvalósításához szükséges funkciók változnak, összhangban a világban lezajló új fejleményekkel. Mivel az SZNSZ-állásfoglalás – jellegéből adódóan – csupa általános célt fogalmaz meg (a definícióba burkoltan), és nem tartalmaz semmi utalást a funkciók (szerepek) vonatkozásában, ezért azt a következtetést kell levonnunk, hogy gazdasági szempontból nem elégséges alap a szövetkezés lényegének a meghatározására.

Különösen igaz ez az alapvetően gazdasági nézőpontot tükröző holland „szövetkezeti identitás" esetében, ezért jelen tanulmány keretében – a már ismertetett – első koncepció lesz az elemzés váza.

2.2. A „szövetkezet" definíciója

Jól ismert tény, hogy a szövetkezeti elméletben és jogi szabályozásában a szövetkezetek fogalmának sokfajta megfogalmazását találhatjuk meg, melyek sokszor alapvetően különböznek egymástól. Ezek kiötlőinek többsége általában a szövetkezet rövid összefoglalásának fogja fel „gyermekét", s igyekszik minden lényeges ismérvet abba besűríteni. Valójában ezek nem elégséges eszközök a szövetkezés lényegének feltárására, s főként nem azok közgazdasági szempontból. Ennek ellenére azonban szükséges definiálnunk, legalábbis körülírnunk, hogy mit értünk szövetkezet alatt jelen tanulmányban. Az alapvető amerikai elképzelés, amelyet a holland felfogás is tükröz, igen röviden megfogalmazva a következő:

„A szövetkezet olyan vállalkozási forma, melynek igénybevevői egyben tulajdonosai is annak, és egyben igazgatják is azt, valamint a haszonból az igénybevétel alapján részesednek." (BARTON 1989a: p.1)

Lényeges az ún. hármas egység: tulajdonos (kockázatviselő) – irányító (főbb döntéseket hozó) – használó (a szövetkezet szolgáltatásait

társaságok, alapítványok, körök, klubok. Demokratikus képviseleten alapuló érdekképviseleti és érdekérvényesítési fórum.

A Gazdasági Civil Parlament partnerségi integrációs alapelvei: önkéntesség és kezdeményezési szabadság; egyenjogúság és hálózati jelleg; alá- és fölérendelés kizárása; teljességi igények és a kötelezettség terhe elutasítása; érdekeltség érvényesítése; önérdekû nyomulások elutasítása; szakmaiság, hitelesség, teljesítõképesség; közösségi elkötelezettség és együttmûködési készség; partnerségi korrektség és megbízhatóság; értékteremtõ- és érdekképviseleti alkalmasság; közösségi képviseletek demokratikus kontrollja; civil nyilvánosság és nyitottság.

A Gazdasági Civil Parlament célja a romániai magyar civil szervezetek szakmai szolidaritáson alapuló összefogása a közösség gazdaságának hosszú távú fejlesztésére az alábbi elvek szerint: a szolidaritás, teljes egyenlõség alapján a szétszórt erõk közös célok iránti egyesítése; kölcsönös segítségnyújtás a gazdasági jellegû civil szervezetek között, szolidaritás; összetartó kapocs a szakmai szervezõdések számára, bármilyen közös cél elérésében; érdekérvényesítés és érdekvédelem; kölcsönös információcsere; erõösszpontosítás szakképzésre; a civil társadalom és a hivatalosság közötti közvetítés; javaslatok kidolgozása és elõterjesztése a civil szférát érintõ országos szabályozásra; a kisebbek bátorítása, a gyengébbek és az erõsek tovább buzdítása a céljaik elérésére.

A Gazdasági Civil Parlament szerkezeti és mûködési rendsze-

igénybe vevő) megléte, melynek értelmében a tagok egyszerre tulajdonosai a szövetkezetnek, tehát viselik a kockázatot, meghozzák a főbb döntéseket a (közös) vállalkozást illetően, és forgalmat bonyolítanak le a szövetkezettel, azaz igénybe veszik a szövetkezetet, mely a vállalkozás gazdasági tevékenységének alapja.

Bár egészében véve a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ) által 1995 szeptemberében megfogalmazott „új" szövetkezeti identitás nem alkalmas alap célunk elérésére, kiindulópontja a szövetkezet definíciója, meghatározása érdekes lehet az előbb említett koncepcióval és a későbbiek során említendő holland definícióval összehasonlítva:

„A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális szükségleteiket és törekvéseiket kielégítsék egy közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalaton keresztül." (SZNSZ, 1995: p.77)

2.3. Szövetkezeti célok és funkciók

Általánosságban kijelenthetjük, hogy a megalakításra, létezésre ösztönző igazi, valódi szükség megléte központi jelentőségű a szövetkezetek hosszú távú fennmaradását illetően. Annak érdekében, hogy (a piacgazdaságban) hatékony eszközei legyenek a tagoknak, az (általában gazdasági) ösztönzők létezése alapvető fontosságú az elsődleges szövetkezetek megalakítása és (számos esetben) azok központba szervezése során. A holland és a dán „gyakorlati" szövetkezés igen jó példák a valós gazdasági szükség kiemelkedő szerepének hangsúlyozására a rugalmas és életképes szövetkezeti rendszer – alulról felfelé – történő kialakításában.

Mindazonáltal az adott körülmények és szituáció fogja meghatározni (legalábbis működő piacgazdaságban), hogy mely célok emelkednek ki meghatározott (gazdasági) feltételek között. Alapvetően két nagy csoportot különböztethetünk meg: a gazdasági és a szociális, társadalmi célok csoportját. Egyes szövetkezetek, szövetkezeti mozgalmak kitűzhetnek maguknak többfajta célt is, például gazdaságiakat és szociálisakat egyaránt. Természetesen előfordulhatnak egyéb fajták (politikai, vallási, kulturális stb. célok) is, ezek azonban – témánk szempontjából – nem relevánsak. Összességében tehát a „szövetkezeti identitás" gazdasági szempontú megközelítéséhez (piacgazdasági körülmények között) az első két csoport az alapvető fontosságú mint kiindulópont.

Mint már a 2.1. pontban érintettük, kiemelkedő fontosságú elválasztani az alapvető célokat és a funkciókat (szerepeket) annak érdekében, hogy egy bizonyosfajta szövetkezés rugalmasságát és sikerét magyarázni tudjuk. A holland példa, amely a tanulmányban található, nagyon jól aláhúzza az említett megkülönböztetés fontosságát.

Mielőtt rátérnénk a „szövetkezeti identitás" utolsó, de nagyon lényeges elemére, figyelembe kell vennünk azt a háromfajta alapvető kapcsolatot, mely fennállhat a tag és a szövetkezet között (Van Dijk 1994/1995):

1) termék-vonalon,
2) tőke tekintetében és
3) igazgatási-ellenőrzési vonatkozásban.

Az ún. gazdasági szövetkezeti alapelvek és az ún. arányosság-típusú alapelvek (lásd 3.4. pont) természetesen az utóbbi három fő vonalon alapulnak, hiszen ezek a szövetkezet és tag közötti kapcsolattal összhangban alakultak ki.

2.4. Az ún. szövetkezeti alapelvek [6]

Bár a „szövetkezeti identitás" sok egyéb aspektust is magában foglal – esetünkben a definíciót, a célokat és a funkciókat –, a legtöbb szövetkező számára azonban az ún. szövetkezeti alapelvek betartása jelenti a szövetkezet valódiságának feltételét. Egyéb dolgok mellett Barton megállapítja, hogy a szövetkezeti alapelvek a definícióval együtt „...megőrzik a szövetkezet formájú vállalkozás lényeges célkitűzéseit és egyediségét." (BARTON 1989b: p.23)

A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által 1995 szeptemberében újrafogalmazott szövetkezeti identitás – a már említett definíción kívül – az „alapvető értékek" megemlítése mellett a következő alapelveket[7] tartalmazza (SZNSZ 1995: pp. 77–78.):

1. Önkéntes és nyílt tagság
2. Demokratikus tagi ellenőrzés
3. A tagok gazdasági részvétele
4. Autonómia és függetlenség
5. Oktatás, képzés és információ
6. Szövetkezetek közötti együttműködés
7. Közösségi felelősség

A holland szövetkezés a múltban és a jövőben

3.1. A mezőgazdasági szövetkezet holland definíciója

A mezőgazdasági és kertészeti szövetkezet fogalmán Hollandiában a szövetkezők a következőket értik:

„Gazdasági szervezet, amelyben farmerek vagy kertészek folyamatosan együttműködnek, és gazdasági tevékenységük egyes részeit összefogják, közös kockázattal és közös felelősséggel, annak érdekében, hogy az adott gazdasági tevékenységet annyira jövedelmezővé tegyék, amennyire lehetséges, miközben az egyes mezőgazdasági vállalkozások más funkcióinak önálló természetét megőrzik." (NCR, 1993: p.16)

A leglényegesebb információ – az egyébként igen gyakorlatias és konkrét – meghatározásból, hogy a szövetkezet, hasonlóan amerikai társaihoz, Hollandiában is elsősorban marketingeszköz és az üzleti vállalkozás egyik lehetséges szervezeti formája, tehát tisztán „gazdasági" képződmény.

Igen fontos még annak a hangsúlyozása, hogy az egyes farmgazdaságok különállásukat megtartják, s csupán tevékenységük egyes elemeit egyesítik (részleges integráció) a költségek csökkentése és a hatékonyság növelése érdekében, s teszik mindezt közös kockázat és felelősség vállalása mellett.

3.2. A fő cél – változatlan

Ahogyan a 2.1. pontban rögzítettük, a szövetkezeti identitás elemzéséhez nem elegendő a definíció, hanem vizsgálnunk kell a fő célokat is.

Az alapvető és mindmáig változatlan cél a holland esetben tisztán gazdasági: a tagok jövedelmének növelése tehát nem közellátási vagy foglalkoztatási cél, melyre sok példát találhatunk a volt szocialista és fejlődő országokban. Ebben a felfogásban nagy jelentősége van a holland szövetkezeteknek azáltal, hogy:

– egyrészt folyamatos és esetenként (szektoroktól függően) nagy piaci pozíciót biztosítanak a farmer tagnak;

– másrészt biztosítják számára a farmjába és a szövetkezetbe befektetett tőke megtérülését.

Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a holland szövetkezetnek nincs direkt szociális vagy társadalmi célja. Természetesen a farmer jövedelmének emelkedése társadalmi és szociális helyzetét, életszínvonalát javítja, azonban nem ez az alapvető cél. Nem tartoznak politikai kérdések sem a szövetkezetek hatáskörébe, ezek a feladatok az ún. farmerszövetségekhez tartoznak.

A holland mezőgazdasági szövetkezés alapvető célja tehát fundamentálisan különbözik a termelőszövetkezetek munkalehetőséget, alapvető megélhetést célzó és gyakran közellátást is biztosítani kívánó célkitűzésétől.

A tagok gazdálkodásával összefüggő szövetkezeti tevékenység várt folytonossága (hosszabb távon) szintén a legfontosabb ösztönzőkhöz tartozik a szövetkezet alapítását, illetve a szövetkezeti tagság fenntartását illetően. (ZWANENBERG 1995)

3.3. Változások a funkciókban (szerepekben)[9]

Összességében megállapítható, hogy a múltban a vizsgált szövetkezetek fő funkciója (szerepe) az optimális – értelemszerűen a marketingszövetkezetek esetében a lehető legmagasabb – termékár és árkiegészítés biztosítása volt a tag számára. Különösen lényeges vonás volt, hogy a szövetkezet kezdetben a tag minden termékét átvette, s nem voltak olyan szigorú minőségi megkötöttségek, mint manapság a jól működő szövetkezetek többségében. Makroszinten az ún. piaci ellensúlyozó erő – „countervailing power" (GALBRAITH 1963, NCR 1993 stb.) megalkotása volt

---

[6] Szükséges lenne, hogy különbséget tegyünk a szövetkezetek alapelvei és az általuk alkalmazott politika és gyakorlati tevékenységek között, azonban terjedelmi korlátok miatt itt csak hivatkozni tudunk a témában megjelent egyik legvilágosabb írásra (BARTON 1989b: p.23), mely segít eligazodni a fent említett fogalmak között.

[7] Az elvek rövid, néhány soros kifejtését az érdeklődő (magyarul) a már többször említett SZNSZ (1995) anyagban találhatja meg.

Terjedelmi korlátok miatt a holland mezőgazdasági és kertészeti szövetkezetek (a továbbiakban egységesen mezőgazdasági szövetkezetek), illetve mezogazdasági szövetkezés történeti fejlődését és alapjellemzőit, valamint az egyes szektorok részletes jellemzését nem tudjuk biztosítani, de az érdeklődő olvasó (többek között) a következő forrásokban találhat információt: NCR (1993); VAN DIEPENBEEK (1989); VAN DIJK - VEERMAN (1990); SZABÓ (1993b,c, 1995a,c, 1996).

[8] Az új gazdasági kihívások és fejlemények a holland szövetkezésben – többek között – a következő publikációkban követhetőek nyomon: VAN DIEPENBEEK (1989); POPPE (1993); VAN DIJK - MACKEL - POPPE (1993); VAN DIJK - MACKEL (1995); SZABÓ (1995a,b,c, 1996).

az elsőrendű funkció. Tehát az árvezető szerep (price leadership) volt a közös jellemzője a holland mezőgazdasági szövetkezeteknek az eddigi fejlődés során. Azonban a szövetkezet definíciójától és alapvető céljaitól eltérően a funkciói, melyek az utóbbiak elérésében alapvető szerepet játszanak, megváltoztak – válaszul az élelmiszer-gazdaságban és különösen a kereskedelemben bekövetkezett alapvető változásokra.

Ennek megfelelően ki kell emelnünk a holland mezőgazdasági szövetkezés rugalmasságát a kihívásokra reagálva. Ennek fő oka a stabil, erős „szövetkezeti identitás" megléte, hiszen a fő cél állandóan változatlan, ezért a szövetkezetek fő funkciójának (árvezető szerep) megváltozása piacvezető feladattá nem jelenti, hogy a szövetkezet alapvető jellegzetességeit, ismérveit, lényegét feladná. Ellenkezőleg, annak érdekében, hogy a fogyasztóhoz a lehető legközelebb kerüljenek és a fogyasztói magatartás megváltozását a lehető legrövidebb úton közvetítsék a termelők (tagok) felé, a szövetkezetek egyre inkább mint piaci intézmények játszanak szerepet. Marketingstratégiáik eredményes megvalósításához azonban szükség van új finanszírozási módszerekre és szervezeti változtatásokra, például az első és második szintű tevékenységek elválasztására (Poppe 1993; Van Dijk – Mackel – Poppe 1993). A szövetkezetek új funkcióinak betöltéséhez szükség van a tagok közötti verseny serkentésére, a beszállított termék (pl. tej) minősége alapján (VAN DIJK 1994/1995).

3.4. Szövetkezeti alapelvek a holland gyakorlatban[10]

A legfontosabb ismérv – az „alapelvek alapelve" – a holland (marketing-) szövetkezetek esetében, hogy a termék van a szövetkezet tevékenységének és a tag-szövetkezet kapcsolat középpontjában.

Kiindulási pontként számításba kell vennünk még, hogy a holland mezőgazdasági szövetkezeti életben egyetlenegy alapelv a közös a „szövetkezeti" cél elérése érdekében: az ún. arányosság elve, amely gyakorlatilag a befektetésből (finanszírozásból), a kockázatból és – mindenekelőtt – a megtermelt jövedelemből való részesedésre vonatkozik. Legfontosabb, hogy az utóbbi általában a szövetkezettel lebonyolított forgalom (igénybe vett szolgáltatások mennyisége) arányában realizálódik. Általában elmondható, hogy a szövetkezetek többségében a „klasszikus felállás" szerint a tagok szintén a szövetkezettel lebonyolított tranzakciók arányában járultak hozzá a vállalkozás finanszírozásához, illetve (természetesen korlátozásokkal) részesedtek a szavazati jogokból.

Első látásra különösnek tűnhet, hogy a holland szövetkezés gyakorlatilag csak egy alapelvet alkalmaz a tag és a szövetkezet viszonyának szabályozására, de vegyük figyelembe, hogy az amerikai és több nyugat-európai országban ez a legfontosabb vezérelv egy szövetkezeti formában működő vállalkozás számára. Számos esetben elméleti szakírók és gyakorlati szakemberek egyaránt ezt az alapelvet tekintik a szövetkezeti identitás kemény magjának, a már megfogalmazott alapkoncepció (lásd 2.2. pont) mellett.

Jobban megvizsgálva az arányosság alapelvét be kell látnunk, hogy az nem minden esetben érvényesül maradéktalanul. Például a legújabb kutatások szerint a nagyobb farmer tagok hozzájárulása a szövetkezet finanszírozásához nagyobb, mint az a szövetkezettel lebonyolított forgalmuk aránya lenne (POPPE 1993; VAN DIJK – MACKEL – POPPE 1993). A szavazati jog birtoklásának is – természetszerűleg – van egy korlátja, és a megtermelt jövedelem szétosztása is egyre kevésbé alapul a szövetkezet igénybevételén (termék-vonal).

Az SZNSZ-alapelvek érvényesülését vizsgálva meg kell állapítanunk, hogy az „önkéntes és nyílt tagság" csak félig-meddig érvényesül, hiszen a nyitott tagságot (beleértve a kilépést is) a tejszövetkezetek alárendelik hatékonysági, kapacitás-kihasználási követelményeknek. Az „egy tag – egy szavazat" alapelvét (a „demokratikus tagi ellenőrzés" részeként) szintén ritkán alkalmazzák a vizsgált szövetkezetekben, mert az inkább a forgalommal arányos egy bizonyos határig. A „korlátozott tőkekamat" elve, mely az új felfogás szerint az ún. tagok gazdasági részvétele összefoglaló alapelv része, nem okozott problémát eddig, azonban a tőke-vonal előtérbe kerülésével egyre határozottabban kerül a viták kereszttüzébe.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az „alapelvek alapelve" (azaz hogy a termék van a középpontban) és a szövetkezetek célja (a tagok jövedelmének növelése) változatlanul érvényesek. A különböző (marketing-, finanszírozási, szervezeti) stratégiák megvalósításához azonban szükség van a funkciók megváltozására, hiszen közelebb kell jutni a fogyasztóhoz, csak így lehet versenyben maradni a hazai és terjeszkedni a külföldi piacon. Mindezek miatt valószínűsíthető, hogy a tőke-vonal jelentősége a jövőben előtérbe fog kerülni a termék-vonallal szemben, hiszen a már említett stratégiákhoz elsősorban pótlólagos tőkére van szükség Hollandiában is.

További kutatások szükségessége és lehetősége a szövetkezeti identitással kapcsolatban

Annak ellenére, hogy a szerző igyekezett a kutatás során – alapvetően – közgazdasági szempontból vizsgálni a holland szövetkezés jellegzetességeit, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a téma sokkal tágabb kontextusban és változatosabb módszerekkel

[10] Lásd bővebben: DIEPENBEEK (1989); SZABÓ (1993b, 1995a,b,c, 1996)

is vizsgálható. Ezért a további kutatások esetében valószínűleg szerencsésebb lenne a „szövetkezeti identitást" megközelíteni az egyes országok, ágazatok és (azon belül) tevékenységi körök-szektorok szerinti bontásában. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a dán és holland szövetkezeti identitás gyökeresen különbözik például a magyar szövetkezeti fejlődéstől, illetve hogy például a mezőgazdasági és fogyasztási szövetkezeti alapelvek élesen szemben áll(hat)nak egymással. További probléma a már egy országra és ágazatra (pl. esetünkben a holland mezőgazdasági szövetkezésre) leszűkített elemzés során az egyes tevékenységi körök-szektorok (tej, hús, gabona stb.) „szövetkezeti identitással" összefüggő különbözősége, mely az egységes elemzést lehetetlenné téve megnehezíti a kutató dolgát. Jelen tanulmány az 1.1. pontban említettek szerint ennek az igen szerteágazó kutatási témának csupán egy kis részletét, nevezetesen a holland mezőgazdasági (alapvetően tej-) „szövetkezeti identitás" átfogó vizsgálatát tűzte ki céljául.

További lépést jelenthet a vizsgált téma interdiszciplináris vizsgálata, melynek során a mélyreható közgazdasági elemzés mellett más (elsősorban társadalom-) tudományok kutatási eredményeinek felhasználására kell törekednünk, hiszen a szövetkezeti lényeg vizsgálatához, mely a hosszú távú magyar szövetkezetfejlesztési és -kezelési stratégia kialakításához is elengedhetetlen, feltétlenül szükséges egy sok szempontú megközelítés. A közgazdaságtan mellett tehát figyelembe kell vennünk a marketing, a szervezés-vezetés, gazdaságpolitika, ágazati gazdaságtanok, gazdasági matematika és statisztika, a gazdasági és kereskedelmi jog, szociológia, pszichológia, filozófia, információ- és környezet-gazdaságtan legújabb eredményeit ahhoz, hogy helytálló és a valósággal is szoros kapcsolatban álló szövetkezeti kutatást valósíthassunk meg.

Forrásmunkák jegyzéke

1. BARTON, D.G. (1989a). What is a Cooperative? In: Cobia,D.W. (ed.). Cooperatives in Agriculture. Prentice-Hall, Inc. New Jersey. Chapter 1, pp. 1-20
2. BARTON, D.G. (1989b). Principles. In: Cobia,D.W. (ed.). Cooperatives in Agriculture. Prentice-Hall,Inc. New Jersey. Chapter 2, pp. 21-34
3. GALBRAITH, J.K. (1963). American Capitalism. The Concept of Countervailing Power. Penguin Books in association with Hamish Hamilton. (First published in the U.S.A. 1952)
4. IHRIG, K. (1937). A szövetkezetek a közgazdaságban. A szerző kiadása, Budapest.
5. MACPHERSON, I. (1994). The Co-operative Identity in the Twenty-First Century. A background paper. Review of International Co-operation, Volume 87, No.3, pp.8-26
6. NCR (1993). Agricultural and Horticultural Co-operatives in the Netherlands, Nationale Coöperatieve Raad voor land- en tuinbouw, Rijswijk, July 1993
7. POPPE, K.J. (1993). Financing in Western European Agriculture: A Comparative Prespective. In: Silvis, H.J. (ed.). Capital and Finance in Western and Eastern European Agriculture, Wageningen Agricultural University, pp.13-55
8. SZABÓ, G. (1993a). Titokzatos-e a szövetkezeti lényeg? (Az Ihrig-féle alapelvek ma). Szövetkezés, 14. évf. 1.sz. pp. 25-35
9. SZABÓ, G. (1993b). A szövetkezetek funkciói a mezőgazdaságban. In: Kovács, T. (ed.). Kiút a válságból c. II. Falukonferencia anyaga. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.
10. SZABÓ, G.G. (1993c). Virágzó szövetkezetek – Hollandiában. Szövetkezés, 14. évf. 2.sz. pp. 61-72
11. SZABÓ, G.G. (1995a). A holland mezőgazdasági szövetkezés legújabb kihívásai. Szövetkezés, 16. évf. 1.sz., pp. 49-60
12. SZABÓ, G.G. (1995b). Co-operative Identity in Hungary and Europe (Principles and Roles of Agricultural Co-operation). Proceedings of the 41st EAAE Seminar (Gödöllő, Hungary, September 6-8, 1995) on „Challenge and Strategies for Re-establishing East-Central European Agricultures", pp. 221-226
13. SZABÓ, G.G (1995c). Revolution in Evolution. The Dutch Co-operative Identity in Action and The Hungarian reality. NCR-WAU, October 1995. (MÖB-NUFFIC ösztöndíj kutatási jelentése, kézirat)
14. SZABÓ G. G. (1996). A szövetkezés gazdasági lényege Ihrig Károly elméletében, valamint a dán és a holland élelmiszer-gazdaságban. Kandidátusi értekezés, Budapest-Kaposvár.
15. SZABÓ G. G. (1997). Usefulness and possibilities of using the „co-operative identity" concept in economic analysis of co-operatives. Acta Agraria Kaposváriensis, 1. évf.1.sz. pp. 67-79
16. SZNSZ (1995). A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének állásfoglalása a szövetkezeti identitásról. Szövetkezés, 16. évf. 2. sz. pp. 77-78
17. TER WOORST, G.J. (19??b). Cooperatives: An Economic Analysis. Application of the cooperative principles in European agriculture in the various countries of the European Community. NCR? (kézirat)
18. VAN DIEPENBEEK, W.J.J. (1989). The Dutch Cooperative Concept: A Solid Base for Dutch Family Farming. In: Agriculture and Rural Areas, Revue CICA, July 1989, pp. 35-41
19. VAN DIJK, G.–VEERMAN, C.P. (1990). The philosophy and the practice of Dutch Co-operative marketing. Paper presented at the Workshop on International Marketing, University of Jerusalem, June 1990
20. VAN DIJK, G.–MACKEL, C.J. - POPPE, K.J. (1993). Finance and management strategies of agricultural cooperatives. Aspects of the debate in the Netherlands. Proceedings ICOS-conference on cooperative financing, Dublin, pp. 1-12 (kézirat)
21. VAN DIJK, G.–MACKEL, C. J. (1994). A New Era for Co-operatives in the European Agro-Food Industries. In: The World of Co-operative Enterprise 1994. Celebratory Edition. Rochdale Pioneers – 150 Years. The Plunkett Foundation, Oxford, pp. 75-85
22. VAN DIJK, G. (1994/1995). Interjúk és konzultációk, Wageningeni Agrártudományi Egyetem (WAU), 1994. augusztus – 1995. május
23. ZWANENBERG, A. (1993). The Complications of Financing Dairy Cooperatives. Paper for The 32nd EAAE-seminar: Capital and Finance in West- and East-European Agriculture, March 22-23, 1993, Wageningen, the Netherlands